

Tam Peerlenkruyt met witte greyntjens

Denk je aan de familie van de ruwbladigen dan zie je vast de blauwe bloemen van komkommerkruid, longkruid of vergeet-mij-nietje voor je. Glad parelzaad, ook lid van deze familie, heeft echter zachtgele bloemetjes gevolgd door kleine porseleinwitte zaadjes.

Bloeiend glad parelzaad

De ruwbladigen tellen nogal wat familieleden waar in het verleden een geneeskrachtige werking aan toegekend werd. In de apotheek of *officina* werden ze verwerkt in poeders, pillen en zalfjes. Alle redenen voor kruidkundigen uit de 16^e en 17^e eeuw om ruwbladigen een plek in hun kruidenboek te geven. Later voegde Linnaeus *officinalis* ('van de apotheek') als tweede naam toe, komkommerkruid noemde hij *Borago officinalis* en glad parelzaad *Lithospermum officinale*. Zo lees

je als het ware de geschiedenis van een plant in zijn wetenschappelijke naam.

Den nieuwen Herbarius

Leonhard Fuchs (1501-1566) was een Duits botanicus en arts. Vanaf 1535 werkte hij als hoogleraar geneeskunde op de universiteit van Tübingen, hier legde hij ook een botanische tuin aan. Fuchs schreef verschillende boeken waaronder het boek over geneeskrachtige kruiden, *Historia Stirpium* (1542). Al snel

werd dit boek in het Nederlands vertaald als *Den nieuwen Herbarius* (1543). Hierin beschrijft hij glad en ruw parelzaad. Aan glad parelzaad kent hij geneeskrachtige werking toe, het ruw parelzaad wordt genoemd als akkerplant.

Steensaet

Fuchs beschrijft het geslacht parelzaad of *Lithospermum* als volgt: '*Perlencruyt heet in Grieks en Latijn Lithospermum en onvermids dien heetent de sommige ooct Steensaet*'.

Bijvangst

Voor het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (NCE) ontwikkelde Van Donkelaar Groenadvies een opleiding voor professionals in het groen erfgoed. Bij de speurtocht langs specialisten en oude boeken kwam een schat aan informatie te voorschijn. Niet alle 'bijvangst' paste in het lesmateriaal maar is te mooi om te laten liggen.

Tekst en foto's: Deyke en Ruurd van Donkelaar

De porseleinachtige zaden

Parelzaad in Den nieuwen Herbarius (Leonhard Fuchs, 1543)

De naam was dus al voor de Linnaeaanse indeling in gebruik. Fuchs geeft ook een verklaring waarom de plant zo genoemd wordt, hij schrijft: al deze namen zijn aan dit kruid gegeven om de vorm van het zaad, 'ghelijct als een steen en schoon wit'. In de *officina* werden de zaden verstrekt onder de merknaam *Milium Solis*. Het middel werd onder andere gebruikt tegen nier- en blaasstenen, 'dit saad breect den steen der blasen' schrijft Fuchs. Het is hiermee een prachtig voorbeeld

van de toen veel toegepaste signatuurleer, het helpt als het er op lijkt.

Fijn bloeytsel in Junio ende Julio

Fuchs noemt twee soorten parelzaad die hij erg op elkaar vindt lijken, *tam* en *wild* parelzaad. Wij kennen ze als glad parelzaad (*Lithospermum officinale*) en ruw parelzaad (*Lithospermum arvense*). Fuchs hield ze uit elkaar door naar de zaden te kijken, de tamme heeft *seer effen, cael ende wit saet* en *Wildt Peerlencruyt is wat gherimpelt*

en daarmee heeft hij een belangrijk determinatiekenmerk te pakken. Zijn beschrijving is heel nauwkeurig en, houd je hem naast de plant, ook goed te volgen. Hij schrijft: de plant heeft bladeren die lang en scherp zijn, gelijk als loof van olijfbomen. Zijn takken en stelen zijn rond, recht, dun, vast en houtachtig. De plant deelt zich in veel scheuten die groeien *gelijk als een klein boomken*. Tussen de stelen en de bladeren vindt men steenachtig zaad, rond en klein gelijk als parels. Ze staan in

drie of vier *greyntjens* naast elkaar, maar voor die tijd draagt het kruid kleine witte bloemetjes, *luttel oft vele*. Het levert *fijn bloeyssel in Junio ende Julio*.

Jonge parelzaadplanten zien er merkwaardig bleek uit

Groeiplaats

Als groeiplaats noemt Fuchs de hoven of tuinen maar ook op sommige *row plaatsen* (in het wild), waar het ook *van hem zelve wast* ofwel zelf uitzaait. Verder schrijft hij dat *Wildt Peerlencruyt* overal in Duitsland te vinden is, op het veld en op de akker. Ruw parelzaad lijkt inderdaad als akkerplant meegekomen te zijn met het graanzaad uit Zuid- en Midden Europese streken. De Vlaamse kruidkundige Mathias de Lobel noteert in zijn *Cruydt-boeck* (1581) over ruw parelzaad:

dit wordt genoeg gevonden in de korenvelden bij Mechelen en Rouen. Voordat zaad goed geschoond kon worden werd ruw parelzaad, net als korenbloem, wilde weite en dreps samen met graan geoogst en weer uitgezaaid en kon zich zo eeuwenlang instandhouden.

Begeert luchtigh aertrijck

Voor de kweek van glad parelzaad raadplegen we de ervaren hovenier Jan van der Groen. Hij schrijft in 1682: *Peerlen-kruyt groeit beter van*

zaed in April, in de aarde geworpen, dan geplant en begeert droog zandachtigh en luchtigh aertrijck. Glad parelzaad laat zich inderdaad gemakkelijk opkweken door zaad. Het voordeel is dat je gelijk een mooi groepje planten hebt om in je tuin te zetten. De rijpe zaden worden direct in het najaar gezaaid in potjes. Zet ze buiten zodat de winterse kou de kiemrust doorbreekt. Kweek de kleine plantjes eerst apart op zodat ze als volgroeide plant de concurrentie van andere planten in je border aankunnen.

Groenlingen verschalken graag de zaden

Verrassend mooie tuinplant

Na 1700 lijkt glad parelzaad als geneeskrachtige plant niet meer belangrijk, de soort wordt nauwelijks meer genoemd. Hoog tijd dus voor een hernieuwde kennismaking. Glad parelzaad bezit namelijk alle eigenschappen voor een glansrijke carrière als tuinplant. De plant is meerjarig, blijft mooi op een pol en verrast ons in alle seizoenen. Zet 'm in je tuin en geniet in deze tijd van vogels zoals groenlingen die in winterse kou de witte zaadjes verschalken.